

ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
**Μακεδονίας
Θράκης**

Τμήμα Αδειών Διαμονής Ν. Ημαθίας
Γ. Κ. Ματσαρίδης

Το Σύνταγμα

Βουλή των Ελλήνων

Βέροια, Δεκ. 2012

Συνταγματική Ιστορία

Τα τοπικά πολιτεύματα της επαναστατικής περιόδου

Με την έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του 1821 στην Ελλάδα, ιδρύθηκαν τα πρώτα τοπικά πολιτεύματα: η «Μεσσηνιακή Γερουσία», ο «Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας», «η Βουλή της Θετταλομαγνησίας», ο «Οργανισμός της Γερουσίας της Δυτικής Ελλάδος» και η «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» ή «Οργανισμός του Αρείου Πάγου, Γερουσίας της Ανατολικής Ελλάδος». Τα πολιτεύματα αυτά, ψηφισμένα κατά το πρώτο έτος της επανάστασης, το 1821, από τοπικές Συνελεύσεις προκρίτων των επαρχιών, είχαν ως σκοπό την προσωρινή διοικητική και στρατιωτική οργάνωση, προέβλεπαν δε τη μελλοντική σύσταση «Βουλής του Έθνους», στην οποία θα ανήκε η νομοθετική εξουσία και από την οποία θα εξηρτώντο οι κατά τόπους ιδρυθείσες «Διοικήσεις», δηλαδή οι Γερουσίες της Πελοποννήσου και της Δυτικής Ελλάδας και ο Άρειος Πάγος της Ανατολικής Ελλάδας.

Κατά τη διάρκεια της επαναστατικής περιόδου ψηφίσθηκαν από συνελεύσεις του επαναστατημένου λαού και τα συνταγματικά σχέδια της Σάμου και της Κρήτης. Συγκεκριμένως, το Μάιο του 1821, επικυρώθηκε η «Έκθεσις του Τοπικού Συστήματος της Σάμου» και το Μάιο του 1822 το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Κρήτης».

Θα πρέπει να σημειωθεί, πως η ίδρυση των τοπικών αυτών πολιτευμάτων ήταν ιδιαίτερος σημαντική, αφενός μεν διότι περιείχαν, αν και ατελώς, αρχές πολιτικής αυτοδιάθεσης και ατομικής ελευθερίας, για τις οποίες αγωνιζόταν τότε ο λαός, αφετέρου δε διότι αποκάλυπταν την έφεση για διοίκηση και πολιτειακή ευνομία με αιρετούς άρχοντες, με ταυτόχρονη εισαγωγή κάποιων από τα συστατικά της παραδοσιακής ελληνικής κοινωνίας.

Τα Συντάγματα εθνικής εμβέλειας

Η πρώτη, ωστόσο, κορυφαία στιγμή της πολιτικής ιστορίας της νεότερης Ελλάδας σε επίπεδο εθνικής πολιτειακής ρύθμισης, που εδραίωσε στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας το συνταγματισμό ως το θεμελιώδες και αναγκαίο κριτήριο πολιτικής νομιμότητας, διαρκούντος μάλιστα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, ήταν η ψήφιση του πρώτου ελληνικού συντάγματος από την Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, τον Ιανουάριο του 1822. Το Σύνταγμα, «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», περιλάμβανε 110 σύντομες παραγράφους χωρισμένες σε "τίτλους" και "τμήματα" και προέβλεπε την αντιπροσωπευτική αρχή και την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Η «Διοίκησης» αποτελείτο από το «Βουλευτικόν» και το «Εκτελεστικόν», δύο συλλογικά όργανα με ενιαύσια θητεία, τα οποία «ισοσταθμίζονταν» στη νομοπαραγωγική διαδικασία, ενώ το «Δικαστικόν» ήταν ενδεκαμελές και ανεξάρτητο από «τας άλλας δύο δυνάμεις».

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου υποβλήθηκε, το Απρίλιο του 1823, σε αναθεώρηση από τη Β' Εθνοσυνέλευση, η οποία συνήλθε στο Άστρος. Το νέο Σύνταγμα, που αποτελούσε απλή αναθεώρηση του προϊσχύσαντος, ονομάστηκε «Νόμος της Επιδαύρου», ήταν νομοτεχνικώς αρτιότερο και καθιέρωνε ελαφρά υπεροχή της νομοθετικής εξουσίας έναντι της εκτελεστικής. Ακόμη, μεταρρύθμιζε τα δικαιώματα της εκτελεστικής εξουσίας τα σχετικά με την κατάρτιση των νόμων,

βελτίωνε τις διατάξεις περί ατομικών δικαιωμάτων και μετέβαλλε επί το δημοκρατικότερο τον εκλογικό νόμο.

Το σημαντικότερο των Συνταγμάτων της Επανάστασης ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα το Μάιο του 1827 από τη Γ' Εθνοσυνέλευση, η οποία είχε ήδη αποφασίσει πως πρέπει «η νομοτελεστική εξουσία παραδοθή εις ένα και μόνον». Κατόπιν, με ψήφισμά της εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια «Κυβερνήτη της Ελλάδος» για επτά χρόνια και ψήφισε το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» που έμεινε στην ιστορία ως το πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό σύνταγμα της εποχής του. Η Συνέλευση θέλοντας να δώσει στη χώρα ένα οριστικό πολίτευμα, εμπνευσμένο από δημοκρατικές και φιλελεύθερες ιδέες και βεβαίως από το Πολίτευμα της Ελληνικής Δημοκρατίας του Ρήγα, διακήρυττε στο νέο Σύνταγμα για πρώτη φορά την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας: «η κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος, πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού». Ακόμη, καθιέρωνε ρητά τη διάκριση των εξουσιών, ανέθετε στον Κυβερνήτη την εκτελεστική εξουσία και τη νομοθετική στο σώμα των αντιπροσώπων του λαού, τη Βουλή.

Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας (1828-1832)

Ο Καποδίστριας, ωστόσο, επικαλούμενος την αταξία και τις δυσκολίες που καθιστούσαν τη διακυβέρνηση δυσχερή εισηγήθηκε στη Βουλή, και αυτή με ψήφισμά της, τον Ιανουάριο του 1828 αποδέχθηκε, την αναστολή της λειτουργίας της ίδιας και του Συντάγματος. Στη θέση της Βουλής ιδρύθηκε το «Πανελλήνιον» και αργότερα η Γερουσία, συμβουλευτικά όργανα, τα οποία μετείχαν «μετά του Κυβερνήτου της Ελλάδος των έργων της Κυβερνήσεως». Ουσιαστικώς, βεβαίως, την εξουσία ασκούσε ο ίδιος ο Καποδίστριας ο οποίος συγκέντρωνε στα χέρια του όλη την εξουσία με λαϊκό χρίσμα που εκείνος λάμβανε και ανανέωνε με το αντιπροσωπευτικό σύστημα. Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραγνωρισθεί η προσπάθειά του για τη δημιουργία κρατικής υπόστασης από το μηδέν και η απελευθέρωση μεγάλου μέρους της χώρας.

Μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια και την ταραχώδη περίοδο που ακολούθησε, η αυτοαποκληθείσα «Πέμπτη Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις» ψήφισε τελικώς, το 1832, στο Ναύπλιο νέο «Σύνταγμα», διορίζοντας ταυτοχρόνως Κυβερνήτη τον αδελφό του δολοφονηθέντος Ιωάννη Καποδίστρια, Αυγουστίνο. Στη συνέχεια το «Σύνταγμα» αυτό, που θύμιζε έντονα το αμερικανικό και δεν ίσχυσε ποτέ, χαρακτηρίστηκε «Ηγεμονικό», διότι προέβλεπε κληρονομικό αρχηγό του κράτους, τον Ηγεμόνα.

Η απόλυτη μοναρχία (1832-1843)

Στην περίοδο της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα που ακολούθησε, η περιφρόνηση που επέδειξε ο μονάρχης σε βάρος της φιλελεύθερης ελληνικής ιδιοσυγκρασίας και ιδίως η άγνοιά του ότι η κοινωνική σύσταση της χώρας δεν παρείχε καν μόνιμα και σοβαρά ερείσματα απολυταρχικού πολιτεύματος, οδήγησαν, την 3η Σεπτεμβρίου 1843, σε λαϊκή εξέγερση και σε στάση της φρουράς των Αθηνών με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Δ. Καλλέργη. Μετά την επανάσταση συγκλήθηκε Εθνική Συνέλευση, η οποία ψήφισε, το επόμενο έτος, Σύνταγμα, που ήταν και το πρώτο του ανεξάρτητου, από το 1830, ελληνικού κράτους.

Η συνταγματική μοναρχία (1843-1862)

Το Σύνταγμα του 1844 δεν αποτέλεσε έργο μιας κυρίαρχης εθνικής συντακτικής συνέλευσης, αλλά η Συνέλευση απλώς συνέπραξε στην κατάρτισή του. Για τον λόγο αυτό χαρακτηρίστηκε «Σύνταγμα-συμβόλαιο», «Σύνταγμα-συνθήκη» ή τέλος, «Σύνταγμα-συνάλλαγμα». Καθιέρωνε δε την κληρονομική συνταγματική μοναρχία, με κυρίαρχο όργανο του Κράτους τον μονάρχη, στον οποίο αναγνωρίζονταν εκτεταμένες και ουσιώδεις εξουσίες καθώς και το «τεκμήριο της αρμοδιότητας». Το πρόσωπό του ανώτατου άρχοντα χαρακτηριζόταν ιερό και απαραβίαστο. Ο ανώτατος άρχων ασκούσε την εκτελεστική εξουσία «δια των υπουργών του», τη νομοθετική από κοινού με την εκλεγμένη Βουλή και τη διορισμένη Γερουσία και, τέλος, τη δικαστική, η οποία πήγαζε από εκείνον, «δια των δικαστηρίων». Επίσης, το Σύνταγμα καθιέρωνε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, την ευθύνη των υπουργών για τις πράξεις του μονάρχη, ο οποίος τους διορίζει και τους έπαυε, αναγνώριζε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα, μεταξύ των οποίων, για πρώτη φορά, το απόρρητο των επιστολών και το άσυλο της κατοικίας, και προέβλεπε στο ακροτελεύτιο άρθρο 107 ότι «η τήρησις του παρόντος Συντάγματος αφιερούται εις τον πατριωτισμόν των Ελλήνων». Τέλος, ο εκλογικός νόμος, που ψηφίστηκε το Μάρτιο του 1844, καθιέρωσε την εκλογή των βουλευτών με πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων, που θα διεξαγόταν με άμεση, σχεδόν καθολική και μυστική ψηφοφορία.

Η πρώτη περίοδος του πολιτεύματος της βασιλευομένης δημοκρατίας (1864-1909)

Οι συνεχώς, όμως, μεταβαλλόμενες κοινωνικές εξελίξεις ενίσχυσαν το φιλελεύθερο και δημοκρατικό πνεύμα, ούτως ώστε οι διαρκείς απολυταρχικές τάσεις του Όθωνα όχι μόνο να μην είναι πλέον ανεκτές, αλλά και να υπονομεύουν την ίδια του τη βασιλεία. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1862, πολίτες και στρατός της Αθήνας εξεγέρθηκαν και προκάλεσαν την έκπτωση του ιδίου και της δυναστείας των Wittelsbach. Η επανάσταση αυτή σηματοδότησε την κατάλυση της συνταγματικής μοναρχίας και τη μετάβαση στο πολίτευμα της βασιλευομένης δημοκρατίας με μονάρχη, πλέον, τον Δανό πρίγκιπα Γεώργιο – Χριστιανό – Γουλιέλμο της δυναστείας Schleswig – Holstein – Sønderburg – Glücksburg, ο οποίος ορκίστηκε τον Οκτώβριο του 1863 ως Γεώργιος Α΄ «Βασιλεύς των Ελλήνων». Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου (Οκτώβριος 1862 – Οκτώβριος 1863), της μεσοβασιλείας όπως έγινε γνωστή, το σύστημα διακυβέρνησης που ίσχυσε ήταν το σύστημα της κυβερνώσας Βουλής, το οποίο λειτούργησε για πρώτη και τελευταία φορά στη συνταγματική μας ιστορία.

Το Σύνταγμα του 1864, προϊόν της «Β΄ εν Αθήναις Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως» που ακολούθησε τη λαϊκή εξέγερση, περιλάμβανε 110 άρθρα, ήταν επηρεασμένο από τα συντάγματα του Βελγίου (1831) και της Δανίας (1849) και έμελλε να ισχύσει (με τις αναθεωρήσεις του 1911 και του 1952) για περισσότερα από εκατό χρόνια. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό του νέου καταστατικού χάρτη της χώρας ήταν ότι επανέφερε την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827 και διείπετο από τη δημοκρατική και όχι τη μοναρχική αρχή, δηλαδή αναγνωριζόταν πλέον το έθνος, ο ελληνικός λαός, και όχι ο μονάρχης, ως πηγή και φορέας της κρατικής εξουσίας. Ακόμη, καθιέρωσε, μεταξύ άλλων, την αρχή της άμεσης, καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας η οποία θα διεξήγεται και θα διενεργείτο ταυτοχρόνως σε όλη την επικράτεια, το σύστημα της μιας (μονήρους) Βουλής τετραετούς θητείας, τα δικαιώματα του συνέρχεσθαι και του συνετairίζεσθαι, ενώ κατήργησε τη Γερουσία. Παραλλήλως, υιοθέτησε αρκετές από τις διατάξεις του Συντάγματος του 1844, προέβλεψε,

όμως, επιπλέον, τη δυνατότητα σύστασης από τη Βουλή «εξεταστικών των πραγμάτων επιτροπών». Επίσης, ο βασιλιάς διατήρησε το δικαίωμα να συγκαλεί τακτικώς και εκτάκτως τη Βουλή όπως και να τη διαλύει κατά την κρίση του, αλλά το περί διαλύσεως Διάταγμα έπρεπε να είναι προσυπογεγραμμένο από το Υπουργικό Συμβούλιο. Τέλος, παρά το γεγονός ότι η πρόταση για υποχρέωση του στέμματος «όπως λαμβάνη τους υπουργούς εκ των Βουλών» απορρίφθηκε κατά πλειοψηφία, η κατοχύρωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του νέου πολιτεύματος, πέραν της καθιέρωσης για πρώτη φορά των δικαιωμάτων που ήδη αναφέρθηκαν, δεν άργησε να εκδηλωθεί με τον πλέον πανηγυρικό τρόπο.

Συγκεκριμένως, με τον λόγο του Θρόνου στις 11 Αυγούστου 1875, και χάρη στο πολιτικό κύρος του Χαρίλαου Τρικούπη, καθιερώθηκε ατύπως η Αρχή της Δεδηλωμένης, η οποία, μεταβάλλοντας τη σχέση στέμματος και λαϊκής αντιπροσωπείας και προσδίδοντας άλλη ουσία στο όλο σύστημα της οργάνωσης των εξουσιών, νομιμοποίησε ουσιαστικώς την εισαγωγή του κοινοβουλευτικού συστήματος στη χώρα. Βάσει της αρχής της «δεδηλωμένης» ο βασιλιάς είχε υποχρέωση να διορίζει την Κυβέρνηση λαμβάνοντας υπόψη του τη θέληση της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, όπως όριζαν η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και το πνεύμα του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Η διάταξη, επομένως, του Συντάγματος κατά την οποία «ο Βασιλεύς διορίζει και παύει τους Υπουργούς αυτού» τέθηκε σε περιορισμό, καθώς η κυβέρνηση όφειλε να λαμβάνει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή.

Η δεύτερη περίοδος του πολιτεύματος της βασιλευμένης δημοκρατίας και η ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας (1911-1924)

Το Σύνταγμα του 1864 υπήρξε μακρόβιο και ίσχυσε χωρίς ιδιαίτερες μεταβολές έως το 1911, οπότε οι έντονες πιέσεις για πολιτικές, διοικητικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, που οδήγησαν στο «στρατιωτικό κίνημα» στο Γουδί (1909) και την άνοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου στην εξουσία, επέβαλαν την αναθεώρησή του.

Οι σημαντικότερες μεταβολές που επέφερε η αναθεώρηση του 1911 ήταν η ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών («το Δημόσιον Δίκαιο των Ελλήνων» κατά την ορολογία της εποχής) και του κράτους δικαίου, και ο γενικότερος εκσυγχρονισμός των θεσμών. Οι σημαντικότερες αλλαγές σε σχέση με το Σύνταγμα του 1864 στο επίπεδο της προστασίας των ατομικών ελευθεριών ήταν η ενίσχυση της προστασίας της προσωπικής ασφάλειας, η μείωση από το 30ό στο 25ο του ορίου ηλικίας των εκλόγιμων βουλευτών, η φορολογική ισότητα, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και του απαραβιάστου της κατοικίας. Ταυτοχρόνως, αναβαθμίσθηκε ο ρόλος της Βουλής, ενισχύθηκαν οι εγγυήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας, επανιδρύθηκε το Συμβούλιο της Επικρατείας και ανατέθηκε ο έλεγχος του κύρους των βουλευτικών εκλογών σε ειδικό δικαστήριο, το Εκλογοδικείο, καθιερώθηκαν για πρώτη φορά η υποχρεωτική και δωρεάν στοιχειώδης εκπαίδευση, η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και, τέλος, προβλέφθηκε απλούστερη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος.

Ο εθνικός διχασμός, ωστόσο, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ως αποτέλεσμα των συνεχών συγκρούσεων της πολιτικής ηγεσίας με το παλάτι, η μικρασιατική καταστροφή και η μεταβολή των γεωπολιτικών συνθηκών στη νοτιοανατολική Ευρώπη καθώς επίσης και η έλευση των προσφυγικών

πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο, οδήγησαν στην επανάσταση του Σεπτεμβρίου 1922 και, τελικώς, στην εγκαθίδρυση αβασιλευτού δημοκρατικού πολιτεύματος. Με την αποφασιστική συμβολή του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου, η «Δ' εν Αθήναις Συντακτική Συνέλευσις» κατήργησε, στη συνεδρίαση της 25ης Μαρτίου 1924, τον βασιλικό θεσμό και ανακήρυξε την αβασιλευτή δημοκρατία.

Το Σύνταγμα του 1927

Μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1925, που αποδείχθηκε θνησιγενές, έργο της επιτροπής του Αλ. Παπαναστασίου, και τις δικτατορίες Πάγκαλου και Κονδύλη, το 1925 και 1926, αντιστοίχως, η αβασιλευτή δημοκρατία καθιερώθηκε τελικώς με το Σύνταγμα του 1927.

Συμφώνως με αυτό, προβλεπόταν ο θεσμός του αιρετού ανώτατου άρχοντα, ο οποίος εκλεγόταν από τα δύο πλέον νομοθετικά Σώματα, τη Βουλή και τη Γερουσία, για πενταετή θητεία. Ο ανώτατος άρχοντας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ήταν πολιτικώς ανεύθυνος, δεν μετείχε στη νομοθετική λειτουργία, μπορούσε να διαλύσει τη Βουλή μόνο μετά από σύμφωνη γνώμη της Γερουσίας και κατείχε το δικαίωμα έκδοσης νομοθετικών διαταγμάτων προσωρινής ισχύος. Ακόμη, καθιερώθηκε ο θεσμός του προαιρετικού συνταγματικού δημοψηφίσματος, θεσπίστηκαν, για πρώτη φορά, κοινωνικά δικαιώματα όπως η προστασία της επιστήμης, της τέχνης κ.ά., εισήχθη η προστασία της τοπικής αυτοδιοίκησης, η αρμοδιότητα των δικαστηρίων να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων, η αναγνώριση των κομμάτων ως οργανικών στοιχείων του πολιτεύματος και η κατοχύρωση του δικαιώματός τους να συμμετέχουν, αναλόγως της δύναμής τους, στη σύνθεση των διαφόρων κοινοβουλευτικών επιτροπών. Για πρώτη φορά, τέλος, ελληνικό Σύνταγμα περιέλαβε διάταξη που όριζε ότι η κυβέρνηση όφειλε «να απολάβει της εμπιστοσύνης της Βουλής». Με τον τρόπο αυτό καθιέρωσε και θεσμικώς, πλέον, την αρχή της «δεδηλωμένης» του 1875.

Το Σύνταγμα αυτό, που έμελλε να ισχύσει για οκτώ μόνο χρόνια και ήταν συντηρητικότερο του σχεδίου της επιτροπής Παπαναστασίου, χαρακτηρίστηκε στο πεδίο της οργάνωσης των εξουσιών από την τάση για υπέρμετρη ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Ο επιβεβλημένος, ωστόσο, από τις αντίξοες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κρατικός παρεμβατισμός δεν εξασφαλίστηκε, με μοιραίο επακόλουθο τη συχνή παραβίασή του. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αβασιλευτή Δημοκρατία, χωρίς συγκεκριμένο και ουσιαστικό κοινωνικό περιεχόμενο, δεν κατόρθωσε να καταστεί το σημείο αναφοράς ενός νέου εθνικού οράματος, που οι δημοκρατικοί πολιτικοί άνδρες της εποχής αναζητούσαν με συνέπεια να μην προωθηθούν αποτελεσματικώς οι απαραίτητες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Η δε σύντομη κυβερνητική σταθερότητα που ακολούθησε με την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932), δεν δημιούργησε, εξαιτίας της χρονικής της βραχύτητας, ισχυρό υπόβαθρο κοινοβουλευτικής λειτουργίας.

Η τρίτη περίοδος του πολιτεύματος της βασιλευομένης δημοκρατίας (1952-1967)

Η δεύτερη δικτατορία Κονδύλη, η δικτατορία Μεταξά, τα δύσκολα χρόνια της γερμανικής κατοχής και ο εμφύλιος πόλεμος μετέβαλαν τις κοινωνικοπολιτικές ισορροπίες σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο, με συνέπεια τη διακοπή της προσδοκώμενης «κοινοβουλευτικής ωρίμανσης». Η εξέλιξη των κοινοβουλευτικών θεσμών, επανήλθε μόλις στις αρχές της δεκαετίας του '50, μετά και από την ατυχή

κατάληξη, το 1948, της αναθεωρητικής διαδικασίας της Επιτροπής του Β΄ Ψηφίσματος.

Το Σύνταγμα του 1952 αποτελούνταν από 114 άρθρα και, λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επικράτησαν κατά την κατάρτισή του, υπήρξε συντηρητικό και σε μεγάλο βαθμό προσκολλημένο στα συνταγματικά κείμενα του 1864 και του 1911. Βασικές καινοτομίες του ήταν η ρητή καθιέρωση του Κοινοβουλευτισμού σε καθεστώς βασιλευμένης δημοκρατίας και η κατοχύρωση, για πρώτη φορά, στις Ελληνίδες του δικαιώματος ψήφου και υποβολής υποψηφιότητας για το βουλευτικό αξίωμα. Ταυτοχρόνως, αντιμετώπιζε συντηρητικώς τα ατομικά δικαιώματα, την εκπαίδευση και τον Τύπο.

Διαρκούσης της ισχύος του Συντάγματος του 1952, το Φεβρουάριο του 1963 κατατέθηκε πρόταση ευρείας αναθεώρησης του Συντάγματος από την κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε τελικώς, λόγω της παραίτησης της κυβέρνησης και της διάλυσης της Βουλής μετά από λίγους μήνες. Αρκετές ωστόσο από τις προτάσεις που περιείχε αυτή η πρόταση αναθεώρησης ανευρίσκονται στο Σύνταγμα του 1975.

Η επτάχρονη, τέλος, στρατιωτική δικτατορία της 21ης Απριλίου (1967-1974) ψήφισε δύο συνταγματικά κείμενα, το 1968 και το 1973, εκ των οποίων μάλιστα το τελευταίο προέβλεπε την αβασίλευτη μορφή του πολιτεύματος. Τα συνταγματικά αυτά κείμενα είχαν αντιδημοκρατικά χαρακτηριστικά, ήταν εξαιρετικώς συντηρητικής νοοτροπίας και δεν εφαρμόστηκαν.

Η καθιέρωση της προεδρευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και το Σύνταγμα του 1975

Με την αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας, τον Ιούλιο του 1974, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας έθεσε ως πρώτο στόχο της την εδραίωση της Δημοκρατίας και επανέφερε εν μέρει σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, με εξαίρεση τις διατάξεις που αφορούσαν τον βασιλέα. Τις πρώτες ελεύθερες βουλευτικές εκλογές (17 Νοεμβρίου 1974) και το δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος (8 Δεκεμβρίου 1974), το οποίο απέβη υπέρ του πολιτεύματος της αβασίλευτης δημοκρατίας, ακολούθησε το Σύνταγμα του 1975. Το Σύνταγμα αυτό, μολονότι ψηφίσθηκε τελικώς μόνο από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, συγκέντρωσε σταδιακώς κατά την εφαρμογή του την ευρύτερη δυνατή αποδοχή εκ μέρους των πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

Ο νέος καταστατικός χάρτης της χώρας εισήγαγε το πολίτευμα της προεδρευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, περιείχε εξαρχής ευρύ κατάλογο ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των καιρών και παραχώρουσε σημαντικές εξουσίες στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, οι οποίες του επέτρεπαν να παρεμβαίνει αποφασιστικώς στη ρύθμιση της πολιτικής ζωής. Το κράτος δικαίου προστατευόταν αποτελεσματικώς, ενώ προβλεπόταν και η συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς και – εμμέσως – στην τότε ΕΟΚ.

Η πρώτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975 (1986)

Τον Μάρτιο του 1986, συμφώνως με το άρθρο 110 του Συντάγματος, ένδεκα άρθρα αναθεωρήθηκαν και ψηφίσθηκε η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα. Με την αναθεώρηση αυτή οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας περιορίστηκαν σε σημαντικό βαθμό. Παρά την πολιτική και συνταγματική ένταση της περιόδου εκείνης, το αναθεωρημένο Σύνταγμα του

1975/1986, εισάγοντας ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, εφαρμόστηκε κατά τρόπο που εξασφάλισε στη χώρα κοινοβουλευτική σταθερότητα και ομαλή πολιτική ζωή.

Η δεύτερη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975 (2001)

Την άνοιξη του 2001 ψηφίστηκε μια νέα, πολύ πιο εκτεταμένη αυτή τη φορά, αναθεώρηση του Συντάγματος και, μάλιστα, σε κλίμα κατά κανόνα συναινετικό. Είναι χαρακτηριστικό ότι, παρά την τροποποίηση μεγάλου αριθμού διατάξεων του Συντάγματος, η αναθεώρηση έγινε αποδεκτή, στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, από τα τέσσερα πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, και, επομένως, ο όρος «συναινετική αναθεώρηση» αποδίδει την πολιτική πραγματικότητα.

Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εισήγαγε νέα ατομικά δικαιώματα (όπως, π.χ., την προστασία της γενετικής ταυτότητας ή την προστασία από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων), νέους κανόνες διαφάνειας στην πολιτική ζωή (χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων, προεκλογικές δαπάνες, σχέσεις των ιδιοκτητών μέσω μαζικής ενημέρωσης με το Κράτος κ.ά.), προσάρμοσε στην πραγματικότητα τα σχετικά προς την ανάδειξη στο βουλευτικό αξίωμα κωλύματα και ασυμβίβαστα με λήψη υπόψη της νομολογίας του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, εκσυγχρόνισε και αναδιοργάνωσε τις λειτουργίες της Βουλής, ανήγαγε σε συνταγματικό θεσμό τις καίριας σημασίας ανεξάρτητες αρχές, προέβη σε εκτεταμένη μεταρρύθμιση στο πεδίο της Δικαιοσύνης και ενίσχυσε το αποκεντρωτικό σύστημα της χώρας.

Η τρίτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975 (2008)

Το Σύνταγμα του 1975 αναθεωρήθηκε για τρίτη φορά το 2008 σε περιορισμένο αριθμό διατάξεών του. Μεταξύ των διατάξεων που έγιναν δεκτές, είναι η κατάργηση του επαγγελματικού ασυμβιβάστου, που είχε θεσπισθεί με την αναθεώρηση του 2001, η προσθήκη των νησιωτικών και ορεινών περιοχών της χώρας στη μέριμνα του κοινού νομοθέτη και της Διοίκησης όταν πρόκειται για τη θέσπιση αναπτυξιακών μέτρων, η πρόβλεψη της δυνατότητας της Βουλής να υποβάλλει, υπό προϋποθέσεις, προτάσεις τροποποίησης επί μέρους κονδυλίων του προϋπολογισμού, αλλά και η πρόβλεψη ειδικότερης διαδικασίας ως προς την παρακολούθηση από τη Βουλή της εκτέλεσης του προϋπολογισμού.

Συμπερασματικώς, το ισχύον Σύνταγμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως Σύνταγμα με πολιτική και ιστορική νομιμοποίηση, σύγχρονο και προσαρμοσμένο στις διεθνείς εξελίξεις και παρέχον ένα πλήρες θεσμικό πλαίσιο για την Ελλάδα του 21ου αιώνα.